

Eigminas Dagys
Kilęs iš Vilniaus, 28 m.

Į ekspediciją Tadžikistano Respublikoje nusivežė močiutės prašymą atsiprašyti vėžlių už tai, kad lietuviai kaliniai neturėdami maisto juos valgė.

Liepos 7 d., ketvirtadienis

Štai mes jau traukiny. Visa ši diena skriste praskrido – ryte svečiavausi „Labas rytas“ laidoje, pietūs – darbe, popietė – LiJOT būstinėje. Paskutiniai Arno susakymai, bendrų daiktų dalybos, perteklinių daiktų atsikratymas, kuprinių pasikilnojimas. Po to patraukėme pėstute į traukinių stotį, kur mūsų laukė žurnalistai, pokalbiai, oficiali dalis su kalbomis ir palinkėjimais. Didelis ačiū visiems atėjusiems išlydėti!

Labai patiko bendra daina prie traukinio – ypač kai dainuojama su užsidegimu. Štai ir prasideda misija-ekspedicija. Tikiuosi labai daug ir, manau, nenusivilsiu.

Traukiny laikas neprailgsta bendraujant – entuziazmo tikrai daug. Laikas bėga greitai, netrukus einame vakarieniauti – einame atskiromis grupėmis, nes visi netilptume (pirma „Tadžikistaniečiai“, po to – „Tomskiečiai“).

Berašant šį dienoraščio lapą grįžo „Tomskiečiai“ iš restorano ir dabar filmuoja ir fotografuoja kaip rašau dienoraštį (aš tą patį neseniai dariau su kitais ekspedicijos dalyviais – kadras tikrai traukiantis akį). Diskusijos jau ramesnės, visi kalba tyliau, lėčiau – baigiu rašyti ir jungiuosi prie jų.

Liepos 8 d., penktadienis

Jau esame Lietuvos Respublikos ambasadoje Maskvoje. Gavome pora svečių kambarių ir naudojamės proga nusiprausti dušuose – tai po nakties, praleistos traukinyje, yra tikras malonumas. Vėliau laukia pasivaikščiojimas po Maskvą ir pietūs ambasadoje (kurių, beje, mes visi labai laukiame). Merginų tarpe labai populiariu pinti viena kitai kasas (turbūt dėl praktinių sumetimų – kad nemaišytų ir nebūtų karšta).

Štai ir dar viena proga papildyti dienoraštį – sėdžiu traukinyje į oro uostą. Oro uostas – paskutinė stotelė, kai dar būsimė kartu su „Tomskiečiais“. Su jais vėl susitiksimė Maskvoje tik po ekspedicijų. Gaila išsiskirti, tačiau toks kiekis žmonių yra per didelis, norint efektyviai keliauti ir daug nuveikti.

Pro langus bėga Maskvos priemiesčio vaizdai, po intensyvios dienos jaučiuosi emocionaliai pavargęs. Tačiau dabar laukia sėdėjimas lėktuve, kurio metu apmąstysiu šią dieną, nuraminsiu kūną ir protą, ir pasikrausiu energijos naujai dienai!

Ką tik užkalbino rusas – grupės keliautojų po kalnus narys. Arnoldas papasakojo apie mūsų misijas. Įdomu buvo klausytis, kaip rusas grįžęs saviems perpasakoja, kad mes ekspedicija iš Lietuvos, tvarkysim kapus ir t. t. Minėjo kažkokius gandus apie neramumus Tadžikistane – tikiuosi, kad nieko baisaus ten neįvyko...

Liepos 9 d., šeštadienis

Lėktuvas švelniai paliečia nusileidimo taką – po kelių valandų naktinio skrydžio nusileidžiame tarptautiniame Tadžikistano oro uoste. Ankstyvas rytas – dar tik pradeda brėkšti. Nors ir užtrunkame, tačiau didesnių problemų išeiti iš oro uosto nėra. Gaivus šiltas rytas. Į akis krenta laistoma žolytė ir šviežiai nuplautos gatvės (čia vasarą karšta ir neiškrenta nė lašas kritulių – taigi tokios priemonės, matyt, būtinos).

Pirmasis rimtas darbas – surasti viešbutį ir jame apsistoti, o įdėjus truputį pastangų, kantrybės ir vaikščiojimo pirmyn ir atgal, galiausiai sėkmingai išsprendžiamas – apsistojame viešbutyje pačiame Dušanbė centre.

Pusryčiai – mandagūs ir svetingi tadžikai viešbučio kavinėje pasiūlo prisijungti prie gedulingų pietų – tai supratę mandagiai atsisakome. Tikrieji pusryčiai primena maisto fiestą – žalia ir juoda arbata, vynuogių džemas, „lipiaškos“ (vietinė balta duona – paplotėliai), sūris, dešra, blynai, kepti paleisti kiaušiniai su dešrele. Arbata geriama iš dubenėlių. Kadangi trūksta vieno dubenėlio, Judita paprašo aptarnaujančio personalo atnešti. Kelneris atneša visoms merginoms po puodelį su ąsele ir pasako suprantas, kad merginoms yra sunku gerti iš dubenėlių, nes pirštai nepratę. Gretimoje patalpoje matėme atskirai nuo vyrų valgančias moteris – visgi požiūris į moteris šitame krašte skiriasi nuo mums įprasto.

Po pusryčių patraukiame į turgų pirkti įrankių, dažų ir kitų priemonių, reikalingų mūsų misijai. Turbūt pirmą kartą keliaudamas matau popierinį pinigą, kurio vertė yra 3 (nors ir buvo prie rusų 3 kapeikos, bet popierinės tokios kupiūros nepamenu) – būtinai parsivešiu tokią kupiūrą prisiminimui!

Grįžęs į savo kambarį randu savo lovoje snaudžiantį Dalių, taigi nesukdamas galvos nueinu numigti į jo lovą kitame kambaryje. Mane pažadina plaunamų indų garsas (taip man atrodo per miegus) – po minutės kitos man besibudinant iš gretimo kambario iššoka tadžikas ir man rusiškai sako, kad jau viską padarė. Suveikia savisaugos instinktas – basas ir pusnuogis jį pasiveju koridoriuje ir paklausiu ką gi jis ten „padarė“. Pasirodo, kad pataisė dušą, dėl kurio pasiskundė tame kambaryje apsistoję kolegos – o aš išvis galvojau, kad jų kambaryje dušo nėra! Šis nesusipratimas man visiškai išblaško miegus, taigi, pradėdau žadinti kitus bei ruošti kokius nors veiklai.

Liepos 10 d., sekmadienis

Sekmadienį nutarėme sudaryti dvi mobilias grupes – viena grupė liks Dušanbė kapinėse ir ieškos lietuvių kapų. Jiems padės vietinis tadžikas Ramazan, gerai pažįstantis kapines. Užduotis tikrai nelengva, nes kapinių plotas siekia netgi 274 ha – pirmą kartą gyvenime mačiau tokio dydžio kapines. Įdomu ir tai, kad jos yra išsidėsčiusios ant kalno šlaitų – tai tik dar sustiprina jų neaprepiamumo įspūdį. Antra grupė (Algis, Mindaugas ir aš) trauksime į pietus į Vachšo upės slėnį pasižvalgyti. Tikslas yra užsukti į kelias kapines ir pasižiūrėti kokia ten situacija, surasti nakvynę Kiurgan Tiube mieste (srities centras, turintis apie 85 tūkst. gyventojų) bei apsilankyti vietinėje katalikų bažnyčioje. Prieš išvykdami dar užsukome į Dušanbė katalikų bažnyčią – Algis ten buvo susitaręs susitikti su vietos lietuviais – Genute, Nataša ir Jūrate.

Dušanbė katalikų bažnyčia nedidelė, tačiau malonu buvo matyti mūsų kultūros dalelę tolimoje svečioje žemėje. Atvykome kiek anksčiau, taigi, pamaldos dar nebuvo prasidėjusios – vyko biblijos skaitymai. Gražu buvo matyti įvairiausių tautybių bei gyminių žmones vienoje bažnyčioje, išpažįstančių tą patį tikėjimą. Neužilgo sulaukėme ir vietos lietuvių – jau minėtų Genutės, Natašos ir Jūratės. Taip pat atvažiavo ir Vilius, kuris su žmona laikinai gyvena Dušanbė (žmona Akvilė atlieka Tadžikistane diplomatinę misiją). Trumpai pabendravome su lietuviais, apsikeitėme dovanomis – iš Lietuvos atvežėme juodos duonos, medaus (iš Agnės tėvų avilių!). Jūratė mums buvo pagaminusi stiklainiuką troškinio. Bendraujant jaučiau, kad jiems yra labai svarbu, kad mes atvažiavome, kad domimės, kad susitikome. Vienu metu Jūratės akyse net sužvilgo ašaros...

Po apsilankymo Dušanbė bažnyčioje patraukėme į Vachšo slėnį – Vilius draugiškai pasiūlė mus pavežioti. Kelias vingiavo pro kalnus ir neužilgo atsivėrė Vachšo slėnio peizažas – rudai

geltonai žalias slėnis, apsuptas dulkėtų kalvų. Oras buvo pritvinkęs dulkių, nežmoniškai spigino saulė. Peizažas ganėtinai svetimas lietuviui – manau, kad taip turėjo jaustis ir tremtiniai, priverstinai atvežti į Vachšo slėnį.

Kiurgan Tiube papietavome – tadžikai yra buvę klajokliai, taigi maistas yra paprastas – mėsa ir koks nors garnyras (grikių, ryžių, makaronai). Populiariausi patiekalai: plovas, šašlykas, guliašas, kotletai. Dar valgo barščius, keletą sriubų, labiau primenančių troškinius, virtinukus su mėsa. Prie patiekalų mėgsta paprastas papjaustytas daržoves: agurkus, pomidorus, pipirus. Šiaip virtuvė niekuo neypatinga, netgi, sakyčiau, nuobodi – po savaitės visi jų maistai jau buvo išbandyti ir pradėjau ilgėtis tiek lietuviškų patiekalų, tiek ir europietiškos virtuvės. Prieš pietus norėjau nusiplauti rankas – paklausus, kur yra tualetas, man buvo parodyta tupamoji vieta už namo kampo be durų, o apie kriauklę ar kokią nors vandens šaltinį galima buvo tik pasvajoti.

Pietaudami išsiaiškinome, kur yra viešbučiai, katalikų kapinės bei bažnyčia. Pirmiausia patraukėme į kapines – truputį paklaidžioję ir paklausinėję vietinių, jas radome. Apėmė slogus jausmas pamačius, kad viduryje kapinių telkšo nemaža bala, per kapinių vidurį varomos karvės, pilna karvašūdžių ir šiaip netvarka. Užtat nuotraukose gražiai atrodo kapų atspindžiai vandenyje – kaip sakė mūsų ekspedicijos vadovas Algis, purvas ir skurdas yra labai fotogeniški. Manau, kad tai taiklus pastebėjimas. Kapinėse išsiskirstėme ir pradėjome ieškoti išlikusių lietuviškų kapų – pavyko rasti tik keletą iš jų. Dauguma katalikiškų kapų (sprendėme pagal kryžius) nebeturėjo jokių įskaitomų užrašų. Tačiau mūsų žiniomis, čia buvo palaidota tikrai daug lietuvių. Čia 1991 Tarasonio, Gediminsko ir kt. ekspedicija pastatė medinį kryžių. Kuris, deja, pilietinio karo metu buvo sudegintas. Algis pasiūlė vietą

simboliniam paminklui – kapinių viduryje esančią nedidelę kalvelę su pušele. Idėja visiems labai patiko.

Po kapinių trumpai apsilankėme Kiurgan Tiube katalikų bažnyčioje – mūsų laimei ten kaip tik buvo kunigas (jis būna tik sekmadieniais, kitu laiku darbuojasi Dušanbė mieste). Trumpai pabendravome ir patraukėme toliau.

Važiuodami atgal užsukome į buvusį Puškino kolūkį – dabar tai tiesiog kaimelis. Nesunkiai radome kapus, tačiau jokių užrašų išlikę nebuvo. Mus pasitiko būrys vaikų ir moterų (visi vyrai, matyt, išvykę dirbti į Rusiją ar gretimus miestus). Paklausti, ar čia lietuvių kapai, jie sakė nežiną, tačiau girdėję, kad galbūt vokiečių. Nenuostabu, nes dauguma tremtų lietuvių turėjo vokiškas pavardes – vėliau išsiaiškinome, kad šitie kapai visgi yra lietuvių. Moterys prisiminė, kad čia prieš trejus metus buvo kažkoks lyg ir vokiečių (mes savo ruožtu nusprendėme, kad tai buvo Algis, 2007 metais aplankęs šias vietas ir paruošęs ataskaitą).

Vakarop patraukėme atgal į Dušanbė, kur susitikimo su likusiais ekspedicijos dalyviais metu aptarėme patirtus įspūdžius, pavakarieniavome. Atrodo, kad ekspedicijoje jau praėjo mažiausiai savaitė, nors iš tikro dar tik ketvirta diena. Ir dar tik antra diena Tadžikistane.

Liepos 11 d., pirmadienis

Šįryt įsiplieskė kūrybinės diskusijos dėl užrašo simboliniam paminklui, kurį planuojame statyti Kiurgan Tiube kapinėse. Ar reikia tarpo tarp žodžio Sibiras ir '11, ar reikia užrašą „Misija Sibiras '11“ apgaubti lietuviškomis kabutėmis? Vyko karštos diskusijos, kol galiausiai buvo priimtas sprendimas ir dalis komandos išskubėjo užsakinėti granito plokštės su užrašu.

Vakaras – mes jau Kiurgan Tiube. Sėdim kavinėje ir atsipalaiduojam po sunkių dienos darbų. Dainininkė dainuoja be galo garsiai, taigi aptarti dienos įvykius ir planuoti rytojaus darbus mums nesigauna. Puiki proga papildyti dienoraštį bei aprašyti ką mes nuveikėm per dieną.

Kiurgan Tiube įsikūrėme viešbutyje priešais centrinį miesto turgų. Viešbutis pigus, tačiau jame pilna tarakonų, lovos išklabinotos, tualete nenusileidžia vanduo (tam reikalui davė kibirus, su kuriais galima būtų užpilti vandens atlikus reikalus), dažnai dinginėjo elektra. Mes šį viešbutį praminame bordeliu – kambariai rausvomis sienomis, dalis durų neturi užraktų (teko pakovoti, kol gavome užrakinamus kambarius).

Tik įsikūrę viešbutyje iškart ėmėmės darbų – kapinėse pradėjome ruošti atminimo monumento statybai. Lyginome žemę, ieškojome išvartytų ir likimo valiai paliktų katalikiškų kryžių (iš viso radome 11 ir visus panaudojome paminklo statybai), rinkome plytas. Buvo nežmoniškai karšta – dar karščiau negu Dušanbė. Be proto kaitri saulė – pavėsyje + 40°C, o saulėkaitoje nesunkiai viršijo ir +50°C. Įrankiai bei kibirai palikti ant saulės taip įkaisdavo, kad plikomis rankomis jų paimti nebuvo įmanoma. Gerai bent tiek, kad šalia sruveno nukreiptas drėkinimui bei karvėms girdyti mažytis upeliukas ir mes galėdavome jame susišlapinti kepures bei drabužius.

Jaučiasi, kad mes čia jau ne pirma diena – kažkiek adaptuojamės prie vietinių sąlygų, tačiau tuo pačiu metu jau kaupiasi ir nuovargis.

Liepos 12 d., antradienis

Šiandien buvo turbūt sunkiausia ekspedicijos diena. Kiurgan Tiube bei Vachšo upės slėnyje dar karščiau negu Dušanbė. Danguje nėra debesėlio, termometro stulpelis siekia +40°C. Visą dieną be perstojo dirbome prie paminklo darbų. O ir prieš tai diena (ir naktis) jėgas išsekino –

dieną dirbome, o naktį vargiai tepailsėjome – viešbutis buvo be kondicionieriaus ar ventiliatoriaus. Naktį prabusdavau ir jausdavau, kaip kūnu sruvena prakaito upeliai. Visi pabudome pavargę – kūnas menkai tepailsi, kai naktį temperatūra siekia +25°C ar dar daugiau. Nors ir geriu labai daug vandens, tačiau į tualetą einu tik kartą per dieną – ir tai tie keli išspausti šlapimo lašai būna tamsiai rudos spalvos – reiškia, kad reikia gerti dar daugiau skysčių.

Pora iš mūsų jau paleistais viduriais, bandome gelbėtis mineraliniu vandeniu, džiovėisiais bei vaistais – Idomium bei Rehydron (padeda sulaikyti ir neprarasti skysčių bei mineralinių medžiagų organizme). Man su viduriais dar viskas gerai (kaip parodė istorija – kol kas dar gerai), tačiau dienos viduryje jau ir mane pradėjo apleisti jėgos. Pailsėjau šešėlyje bei lengviau dirbau ir jau po valandos kitos atsigavau. Alinantis karštis – ypač kai reikia dirbti. Sunku ir įsivaizduoti, kaip tremtiniai turėjo dirbti tokiam karštyje diena po dienos – dažnai dar ir be vandens ir maisto.

Vakare laiko nedaug – nusiprausti, pavalgyti bei parašyti dienoraščius. Ir svarbiausia – aptarti bei planuoti ekspedicijos eigą. Tai kelia nemažai diskusijų.

Liepos 13 d., trečiadienis

Toliau dirbome prie paminklo – jį jau beveik pabaigėme. Liko tik vienas kitas nedidelis darbelis. Planuojame jį atidengti šeštadienį. Eilinį kartą buvo karšta – šiandien turbūt karščiausia ekspedicijos diena. Kuo mažiau ore dulkių – tuo karščiau. Šiandien akivaizdžiai buvo mažiau dulkių, nes buvo galima gana neblogai matyti aplink esančius kalnus – paprastai matydavome tik jų rusvus kontūrus. Sunku, daugiau mažiau visi yra gerokai įraudę nuo saulės – netgi 50+ vaikiškas kremas nuo saulės yra per silpnas. Ypač, kai gausiai prakaituoja,

dalis kremo tiesiog nubėgo nuo kūno. Tenka teptis po kelis kartus. Kai kurie kenčia nuo lengvų perkaitimo simptomų. Šiandien kaip reikiant pavargau ir porą kartų netgi sunkiai sekėsi suvaldyti emocijas – kelis kart buvau netgi truputį susierzinęs. Sunku buvo visiems, o norėjosi kuo greičiau pabaigti darbus ir eiti į viešbutį pailsėti nuo alinančio karščio. Kaip tyčia, teko kalti sienoje skylės, įrankiai buvo prasti, darbas sunkus, pats vidudienis. Galiausiai pavyko pabaigti darbus ir diena baigėsi laimingai – vakare visi išsikalbėjome, atsiprašėme, apsikabinome.

Ir toliau džiugina tadžikų nuoširdumas ir draugiškumas – dažnai kviečia į svečius arbatos. Gaila, kad neturime tam laiko – būtų tikrai įdomu užsukti, pasisvečiuoti, pasišnekėti. Tačiau paprastai tai gana ilgai užtrunka. Ypač įstrigo, kai kartą paklausus, kiek kainuotų nuvežti mus iki viešbučio po darbų prie paminklo, tadžikas pridėjęs ranką prie širdies atsakė: „tau, broli, nemokamai“. Šis tadžikų gestas man labai patiko.

Vakarienei valgėme labai skanų plovą (tačiau labai jau riebų). Jaučiuosi pasistiprinęs ir tikiuosi, kad rytoj bus sėkmingas visai mūsų komandai.

Liepos 14 d., ketvirtadienis

Šiandien išvažiavome ieškoti mano proprosenelės amžinojo atilsio vietos. Pirmiausia pasukome į Ujaly gyvenvietę – čia atvežė tremtinius 1945 m. liepos mėnesį ir po to paskirstė po kolūkius. Turguje klausinėjome senesnių žmonių, ar jie ką nors prisimena, tačiau visi jie buvo kiek per jauni – 1942 – 1945 gimimo. Taigi, prisiminė tik naujesnius laikus – kai lietuviai iš kolūkių bėgo į aplinkinius miestus (Ujaly, Kuibyševską, Kiurgan Tiube). Tai suaktyvėjo ypač po Stalino mirties 1953 m. Prisiminė ir pavardžių, su kuo kartu dirbo.

Nurodė ir kur buvo Ujaly krikščionių kapinės, tačiau jos prieš kelis metus buvo palaidotos po purvo nuošliaužomis – nors vėliau ir bandėme dar jų ieškoti, tačiau jau nieko neberadome.

Toliau patraukėme ieškoti Kirovo gyvenvietės (buvusio Lermontovo kolūkio) – ten gyveno ir dirbo mano prosenelė su savo trimis vaikais. Pagal močiutės pasakojimą, iškart už Kirovo gyvenvietės ant kalvelės turi būti kapinės, kur palaidota mano proprosenelė Adolfina Pėkienė (mirė 1946 – antraisiais tremties metais). Mikroautobuso vairuotojas sustojo prie aukštos mūrinės tvoros su tadžikiškais spalvotais užrašais ir herbu (nežinia, ką jie reiškia – gal kokie nors politiniai lozungai...) paklausti, ar čia Kirovas ir gal kas žino, kur yra kapinės – visų nuostabai atsakymas buvo, kad kapinės yra už mūrinės sienos. Visa teritorija apjuosta mūro siena, tačiau šone buvo siauras praėjimas – o už jo iškart pusmetro pločio išcementuotas kanalas ir vešlios žmogaus ūgio žolės. Nors ir sudvejojome, tačiau galiausiai pasiryžome brautis – pro tankmę išėjome į atviresnę vietą ir radome porą kapų, aptvertų surūdijusiomis geležinėmis tvorelėmis. Pradėję valyti kapinaites nuo augmenijos, radome dar 3 cementuotus kapus (tačiau jau be tvorelių), bei daug tiesiog iš žemių supiltų kauburėlių. Paaiškėjus, kad čia tikrai kapinės, pasivaikščiojau aplink bandydamas identifikuoti močiutės nurodytus orientyrus. Likę komandos nariai pašnekino porą vyresnio amžiaus žmonių – jie minėjo, kad čia dirbo apie 40-ies lietuvių brigada. Buvo melžėja Marija, Drochnerių šeima, prisiminė ir Albiną Urbonavičienę. Mano močiutė su ja dar ir dabar bendrauja – prieš man išvažiuojant ponė Albina daug padėjo nupasakodama Kirovo gyvenvietę – ji grįžo į Lietuvą vėliau, 1965 m., kai jau Lietuvoje leido registruotis buvusiems tremtiniam, taigi, ir informacija buvo šviežesnė.

Paskambinau močiutei, nupasakojau vietovę, pavardes ir pasidarė aišku, kad štai čia buvo ištremta, dirbo ir gyveno mano proprosenelė, prosenelė ir jos trys vaikai (vienas iš vaikų –

mano močiutė). Sunku buvo sulaikyti ašaras, supratęs, kad štai čia prabėgo mano močiutės vaikystė bei paauglystė. Kad tai ta pati gatvė, mažytės kapinės, laukai. Kelioms akimirksom vienas prisėdau ir mano skruostais riedėjo ašaros – neįtikėtinai stiprus jausmas yra atsekti savo šeimos istoriją, suvokti jų patirtį. Džiaugiuosi, kad turėjau galimybę tai patirti – manau, kad tai vienas svarbiausių dalykų, kuriuos pabandysiu perteikti ir savo vaikams. Šio projekto dėka, dar viena karta galės išgirsti istoriją gyvai, kad ir netiesiogiai – mano lūpomis kalbės mano prosenelių patirtis.

Grįžęs po ekspedicijos lankiausi močiutės gimtinėje, Varniuose. Ten susitikau su jos gera žydų kilmės drauge, ponia Zita (slėpdamasi pakeitė vardą iš Feige). Pasirodo, kad mano proprosenelės brolis, Stanislovas Burba ir jo žmona, bei daug kitų gerų žmonių (kunigas Juozas Gasiūnas ir kt.) slėpė ją ir jos brolius bei seseris (viso 14 vaikų) nuo nacių – jų vardai išskalti Izraelyje, teisuolių alėjoje. Tikiu žmonių gerumu ir karma – mano šeimai išgyventi Tadžikistane padėjo daug gerų žmonių (tame tarpe jau anksčiau minėtas šviesuolis Edvardas Levinskas), tuo tarpu Lietuvoje mano proprosenelės brolis padėjo kitiems likimo nuskriaustiesiems. Visa tai tik kruopelė istorijos, bet visi mes turime stengtis gyventi sąmoningai ir stengtis suprasti vieni kitus, padėti bei neleisti paminti žmogiškumo.

Esu nepaprastai dėkingas ekspedicijos dalyviams už palaikymą ir jautrumą – ką reiškia vien jų apkabinimai ir pasakymai, kad supranta mane ir džiaugiasi su manimi, kad pavyko rasti proprosenelės amžino atilsio vietą. Taip pat labai sujaudino ašaros seno tadžiko musulmono akyse, kai jis sužinojo, kad radau savo proprosenelės kapą – čia, jo gimtojoje žemėje, toli nuo savo namų. Sunku apsaityti šiuos jausmus, bet nepaprastai gera patirti.

Sutvarkėme kapus, palikome užrašą, kad „Čia ilsisi lietuviai tremtiniai“, uždegėme po žvakutę (iš močiutės duotų pašventintų žvakių), įsibėriau į maišelį saujelę žemių (išpilsiu jas

ant prosenelės kapo – ji palaidota Varnių kapinėse, kur gyveno grįžusi po tremties). Tylos minute pagerbėme mirusiuosius ir patraukėme toliau.

Aplankėme bei sutvarkėme Kuibyševo miestelio bei Puškino kolūkio kapines. Puškino kapinės visiškai apleistos, šalia nedidelio kaimelio. Mums atvažiavus susirinko būrys vaikų bei moterų – ta proga padalinome jiems atsivežtų saldainių. Deja, eilinį kartą arbatai ir bendravimui laiko neliko – vakarėjo ir reikėjo traukti atgal į Kiurgan Tiube.

Liepos 15 d., penktadienis

Šiandien visiškai pasileidau (t. y. man paleido vidurius). Iš ryto dar buvo geriau, tačiau vakare pratrūkau – kas pusvalandį teko lakstyti į tualetą. Išgėriau vaistų bei skysčius atstatančių miltelių. Tikiuosi, ryt jau bus geriau.

Šiandien aplankėme viso keturias kapines – dvi Vachšo miestelyje, bei dvi Kolchazabade ir jo apylinkėse. Vachšo miestelyje, norėdami išsiaiškinti, ar dar yra ten gyvenančių lietuvių, ėjome į mečetę pasiklausinėti. Merginų neleido net į mečetės prieigas. Vairuotojas netgi sakė, kad jos neliptų iš mašinos, bet merginos nepaklausė – po to skundėsi, kad vairuotojas su jomis nešneka ir ignoruoja. Prie mečetės sužinojome, kad miestelyje gyvena lietuvių sūnus Bačkis, vedęs tadžikę ar tai rusę. Nupasakojo, kad reikia važiuoti iki šviesoforo ir sukti į dešinę – ten rasime Kapitanovą, o šalia jo gyvena Bačkiai. Rasti buvo nesunku, nes mieste yra tik vienas šviesoforas. Prie Kapitanovo namų stovėjo keli „Kamaz“ sunkvežimiai – matyt susiję su jo profesija. Pats žmogus labai maloniai priėmė mus ir paragino prisiskinti abrikosų, kurie buvo labai skanūs, deja, mano skrandis man už tai nepadėjo.

Paties lietuvių Bačkio namuose nebuvo – mus pasitiko tik žmona su vaiku. Sakė, kad jis yra išvykęs į Rusiją ir kad jo tėvas dažnai prisimindavo Lietuvą.

Liepos 16 d., šeštadienis

Paprastai ir nuoširdžiai atidengėme paminklą. Be mūsų dalyvavo Bulgarijos konsulas Sašo bei pora Lietuvių iš Dušanbė – Vilius ir Akvilė, kurie mums nemažai padėjo. Pasifotografuojame, įteikiame simbolines lauktuves iš Lietuvos. Gražiai atrodo paminklas, užrašas ir kryžių kalnelis po vieniša pušimi.

Antroje dienos pusėje važinėjamės po Kuibyševsko rajoną – bandome aplankyti kelis kolūkius bei paieškoti kapinių. Mūsų žiniomis, daugumoje kolūkių dirbo lietuviai ir, bent jau iš pradžių, mirusiuosius laidodavo šalia kiekvieno iš kolūkių – nebuvo nei lėšų, nei jėgų laidoti aplinkinių miestelių – Kuibyševsko ar Ujaly kapinėse.

Kelionės pradžia neatrodo džiuginanti – važiuojame kažkur per aplinkui – bandome surasti buvusį Zarja Vostok kolūkį. Dažnai stojame ir klausinėjame ar kas dar ką beprisimena. Po truputį artėjame prie buvusio kolūkio, vienas kitas žmogus prisimena, kad buvo lyg kapinės. Galiausiai vyresnio amžiaus vyras užtikrintai rodo į pievą ir sako – čia buvo kapinės. Mums befotografuojant ir vaikštinėjant aplinkui netrunka prisistatyti du senoliai, nuo ėjimo net sukaitę. Vienas per kitą pradeda pasakoti, kad taip, čia tikrai buvo kapinės. Papasakoja istoriją, kad kažkada seniai atvažiavo su traktoriumi ir sulygino didžiąją dalį kapinių su žeme. Tačiau traktorius sugedo, tai taip ir nebaigė – liko kraštuose pora kalvelių. Vienas senolis pasisiūlo mums aprodyti apylinkėse esančius kapus – dar net nespėjus sugalvoti, kaip visi su juo tilpsime į mašiną jis jau įsirangęs sėdi viduje ir šypsosi J Susigrūdame ir mes. Paklausus, kiek jam metų – gauname valiūkišką pasiūlymą spėti bei linksmą atsakymą, kad 25-eri.

Senolis savo žodį tęsi ir netrukus jau esame Udarnik kolūkio (buvęs Azerbaidžano kolūkis) kapinaitėse. Vaizdas slogus – kapinės visiškai sunykusios – likusios tik kelios kapų tvorelės, o ir tos pačios beviltiškai surūdijusios, sulankstytos. Jokių užrašų nėra – vietiniai tik prisimena, kad daugiausia vokiečių čia palaidota. Padarome keletą nuotraukų, pasižymime GPS koordinates ir traukiame toliau.

Kitos parodytos kapinės – Nachimov kolūkio. Jose be poros musulmonų kapų ir vieno visiškai suklypusio katalikiško kryžiaus daugiau nieko nėra... Tačiau išgirstame įdomią istoriją – kai toje vietoje tadžikai pradėjo laidoti savuosius (musulmonus), neilgai trukus vienas iš giminaičių susapnavo sapną, kuriame jo artimieji skundėsi esą palaidoti ne savo žemėje. Tada tadžikai suprato, kad tai buvusios krikščionių kapinės ir nustojo tenai laidoti.

Parvežėme senolį tadžiką namo ir atsidėkodami padovanojome jam medalį iš Lietuvos – jis buvo dėkingas ir susigraudinęs. Tadžikai labai geri žmonės – linkę padėti, papasakoti, juos jaudina, kad mes ieškome artimųjų kapų, juos tvarkome. Taip pat sutikti tadžikai tik geru žodžiu mini lietuvius – sako, kad buvo darbštūs, sąžiningi.

Liepos 17 d., sekmadienis

Šįryt dalis komandos patraukėme į katalikų bažnyčią Kiurgan Tiube. Sudalyvavome pamaldose, pakalbėjome su parapijiečiais – visi prisiminė lietuvius, tačiau vienbalsiai tvirtino, kad nebeliko nė vieno lietuvio Kiurgan Tiube. Kurie ir buvo, pasitraukė prasidėjus pilietiniam karui. Taip pat pasišnekėjome su labai mielu kunigu iš Argentinos ir paprašėme jo, kad pašventintų pastatytą paminklą – jis mielai sutiko tai padaryti.

Po pietų važiovome į Sarband miestą – apžiūrėti jame esančias kapines. Nors kapinės buvo nemažos ir ganėtina tvarkingos – tačiau lietuvių kapų tenai neradome.

Šiandien jau visi pajutome, kad ekspedicija eina į pabaigą – ta proga visi vakare susirinkome ir pasišnekėjome, kaip mums sekėsi, kas patiko, ką galima buvo padarytą geriau. Pagyrėme vieni kitus už buvimą gerais bendražygiais. Manau, kad komanda buvo puikiai surinkta – palaikėme vieni kitus sunkiais momentais, papildėme savo skirtingomis asmenybėmis, charakteriais, išsilavinimu. Jau rytoj trauksime į Dušanbė, o poryt anksti ryte išskrisime į Maskvą. Kažkaip netikėtai greitai prabėgo laikas, tačiau aš esu patenkintas tuo, ką nuveikėme čia – pastatėme simbolinį paminklą lietuviams, sutvarkėme rastus lietuvių kapus, apvažiavome nemažai naujų, nežinomų ir nedokumentuotų kapinių. Taipogi, mums pavyko rasti vietą, kur palaidota mano proposenelė. Galiausiai, dirbdami, važiuodami, bendraudami su tadžikais susidarėme vaizdą, kaip turėjo jaustis tremtiniai, atitremti į jiems svetimą žemę. Susiejome kraštovaizdį bei žinias apie jų skurdžią ir sunkią būtį, darbą medvilnės laukuose alinančiame karštyje.

Liepos 18 d., pirmadienis

Šįryt išvykstame atgal į Dušanbė. Pakeliui sustojame Ujaly ir bandome surasti katalikų kapines – žinome tik tiek, kad jos prieš kelis metus buvo užklotos purvo nuošliaužomis ir jų apytikrę vietą. Deja, pasivaikščiojus aplink nieko konkretnesnio surasti nepavyksta. Kalvos viršuje randame musulmonų kapines, pasigrožime nuo kalvos viršaus atsiveriančiais slėnio vaizdais. Taip pat, visi kartu nuo kalvos viršaus šūksniu atsiprašome vėžlių, kuriuos valgė lietuviai, siekdami išvengti bado.

Po Kiurgan Tiube ir jo apylinkių Dušanbė atrodo labai modernus miestas. Nors tik atvykus 600 tūkst. gyventojų turintis miestas atrodė niekuo neypatingas – pora pagrindinių gatvių, mažai gyvumo, kultūros. Palyginimui panašaus dydžio Vilnius atrodo daug gyvesnis,

kosmopolitiškesnis – vyksta gyvenimas, darbas, daug kavinių, daug kompanijų iškabų, automobilių, žmonių.

Grįžę į sąlyginę civilizaciją virškinimo problemas bandome spręsti vakarietiškoje greito maisto įstaigoje su daug Coca-Cola. Po sočių pietų užpiltų kola jaučiuosi pavargęs, taigi kol visi eina į turgų pirkti lauktuvių aš pasinaudojęs proga grįžtu į viešbutį pasnausti.

Vakarop traukiame pasisvečiuoti pas lietuvę Genutę – ji ištekėjo už žinomo tadžikų aktoriaus Marat Aripov ir jau daugelį metų gyvena Dušanbė. Susėdame jų namų kiemelyje didžiulio vynuogių medžio paunksmėje, apsupti įvairiausios žalumos – gėlių, krūmų, medžių. Apgaubia maloni vėsuma – turbūt taip ir reikia gyventi Tadžikistane siekiant išvengti alinančio karščio. Mus taip pat pasitinka pora šunų ir katinų. Susėdę prie stalo klausomės istorijų, paragaujame naminio vyno ir visų nuostabai ir džiaugsmui – šaltibarščių. Tai buvo mūsų paskutinė diena Tadžikistane – anksti rytą išskrendame atgal į Maskvą.

Liepos 19 d., antradienis

Paskutinę naktį Tadžikistane pavyko numigti tik pora valandų – gana vėlai grįžome iš svečių pas Genutę ir Maratą. Taip pat dalį miego laiko atėmė įdomi diskusija su Daliumi, o keltis teko anksti – apie pusę keturių.

Šiuo metu jau esame lėktuve ir skrendame Maskvos linkui. Buvo labai įdomu pasekti savo šeimos bei tautos istorijos pėdomis, pajusti bei pamatyti, ką Tadžikistane matė išstremti lietuviai. Būnant Vachšo slėnyje labai gerai suvokiau, kokia gi svetima mums žemė yra Tadžikistanas – tiek geografiškai, tiek ir kultūriškai. Per mūsų ekspediciją nė karto nelijo, svilino nežmoniškas karštis, dusino dulkės. Peizažas – dulkėse paskendę gelsvai rusvi kalnai bei molingos kalvos. Kultūra irgi labai skirtinga nuo mums įprastos – absoliuti dauguma

tadžikų – musulmonai, turintys kitokius papročius, gyvenimo būdą. Nacionalinė virtuvė pasirodė skurdi, gyvenimas – pilnas rutinos. Tačiau džiugino gyventojų nuoširdumas, draugiškumas ir paprastumas – negaliu net suskaičiuoti, kiek kartų mes buvom pakviesti arbatos, pakalbinti, gavome patarimų. Dauguma tadžikų mus sutiko palankiai, dažnai atvirai žavėjosi tuo, ką mes darome. Gaila buvo matyti, kad šalį turinti tiek daug gerų žmonių skendi purve ir netvarkoje – na bent jau daugiau nekariauja. Policininkai nepaprastai korumpuoti, šalis skendi propagandos liūne, nepotizme. Šiek tiek baugina ir nugirstos nacionalizmo gaidelės – savos nacijos laikymas geresne už kitas dažniausiai baigiasi tragiškai.

Pažvelgęs į dabartį galiu drąsiai sakyti, kad mano prosenelė pasielgė labai išmintingai grįždama į Lietuvą pasitaikius pirmai progai – kad ir neregistravo kelis metus, kad ir negavo darbo, kad ir kaip sunku buvo. Bet dabar aš, mano broliai ir seserys, tėvai, esame laisvos, dinamiškos ir judančios į priekį valstybės piliečiai!